

Олег Павлишин,
кандидат історичних наук,
доцент,
Львівський національний
університет імені Івана Франка
Oleh Pavlyshyn,
Candidate of Historical Scienses,
assistant Professor,
Ivan Franko Lviv National
University,
pavlyshynoleh@yahoo.com

Українська Національна Рада в Кам'янці на Поділлі (1920)

Ukrainian National Council in the Kamianets- Podilskyi (1920)

У статті розглядається діяльність Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в першій половині 1920 р. Розкривається характер стосунків УНРади з урядом Директорії УНР, узгодження українсько-польської політичної угоди, обставини підготовки Основного Закону Української Народної Республіки.

Ключові слова: Українська Національна Рада, Степан Баран, Михайло Корчинський, Іван Огієнко, Симон Петлюра, конституція Української Народної Республіки, Кам'янець-Подільський.

The article deals with the activities of the Ukrainian National Council in the in the Kamianets-Podilskyi in the first half of 1920. Reveals the nature of relations Ukrainian National Council with the government Directory of the Ukrainian People's Republik, coordination Ukrainian-Polish political agreement, the circumstances of the preparation of the Basic Law of the Ukrainian People's Republik.

Keywords: *Ukrainian People's Republik, Ukrainian National Council, Stepan Baran, Myhajlo Korchynskiyi, Ivan Ohiyenko, Symon Petliura, constitution of the Ukrainian People's Republik, Kamianets-Podilskiyi.*

Дослідники історії української революції, розглядаючи драматичні події в Україні наприкінці 1919 р. — першій половині 1920 р. головну увагу традиційно концентрують на перипетіях підготовки, укладення та реалізації українсько-польської військової та політичної угоди¹. Натомість національно-політичне життя України у цей період є малодослідженим. У цьому плані актуальним є висвітлення роботи міжпартійного представницького органу — Української Національної Ради, який діяв в Кам'янці на Поділлі (Кам'янці-Подільському) під тимчасовою польською окупацією.

Директорія 15 листопада 1919 р., перед відступом з тимчасової столиці УНР, призначила міністра віросповідань Івана Огієнка головноуповноваженим міністром уряду Української Народної Республіки. Як він пізніше згадував «Ніякої інструкції Головноуповноваженому не дано. «Робіть, що буде потрібне», наказала Директорія»². До Кам'янця тим часом наближалось польське військо. Проти ночі з 15 на 16 листопада з міста у супроводі свого оточення виїхав Диктатор ЗУНР Євген Петрушевич³. Вдень місто залишили уряд УНР і декілька вищих урядовців. Останнім покинув тимчасову столицю УНР прем'єр Ісаак Мазепа, який перед від'їздом заявив Огієнкові, що нічого не знає про умови, на яких польське військо мало зайняти Кам'янець: «Головноуповноважений нехай робить, як вимага-

¹ Див.: Нариси історії Української революції 1917–1921 років. — Кн. 2. — К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2012. — С. 73–136.

² *Огієнко І.* Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва // *Наша Культура*. — Львів, 1936. — Липень. — Кн. 7. С. 554.

³ *Павлишин О.* Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. — Львів: Манускрипт–Львів, 2013. — С. .

тимуть обставини»⁴. Того ж дня о 23.00 Кам'янець окупувала Сьома дивізія польського війська⁵. Виявилося, що вночі місто самовільно покинув губерніяльний комісар Поділля М. Кондрашенко, тому 17 листопада Огієнко призначив заступником губерніяльного комісара галичанина Білінського⁶. Це призначення мало формальний характер, адже уся адміністративна влада у місті та околиці фактично перейшла до поляків⁷. Втім І. Огієнко, зумів зав'язати добрі стосунки з польським комендантом⁸.

Наприкінці листопада 1919 р. Огієнко створив Раду Головноуповноваженого Уряду УНР, до якої увійшли присутні у Кам'янці голови або представники усіх українських політичних партій: колишній державний секретар Михайло Корчинський, колишній прем'єр Всеволод Голубович, колишній міністр Іван Липа, Олександр Ковалевський, галичанин Степан Баран, Іван Кобза, Михайло Білінський, М. Килимник, Микола Баєр. Незабаром створили Уряд Головноуповноваженого з референтурами зі всіх ділянок державного життя. Огієнко, з огляду на великий об'єм праці, запропонував Михайлові Корчинському, Іванові Кобзі та Іванові Липі стати його заступниками («товаришами»). Проте, за його словами, «Всі відмовилися, вказуючи на непевну політичну ситуацію, а в дійсності ніхто не хотів «працювати з поляками»⁹.

Для з'ясування пріоритетів своєї діяльності під польською окупацією, І. Огієнко протягом листопада 1919 р. — березня 1920 р. кілька разів надсилав телеграми та кур'єрів до С. Петлюри та до української місії, які перебували у Варшаві. Та

⁴ *Огієнко І. Моє життя...* — С. 555.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ *Завадський В. Як ми мандрували (Евакуаційні нариси) // Календар-Альманах «Дніпро» на рік 1924. — Львів, 1924. — С. 117–118.*

⁸ Там само.

⁹ *Огієнко І. Моє життя...* — С. 556.

депеші головноуповноваженого, з різних причин, не доходили до адресатів¹⁰. Врешті Огієнко зосередився на соціальній допомозі та захисті прав цивільного населення міста¹¹.

Усього в Кам'янці та в інших місцевостях Поділля, тимчасово окупованих польським військом, опинилося кілька тисяч різного роду урядовців УНР¹². Маючи в руках ресурси Державної Експедиції заготовки цінних паперів, І. Огієнко зумів забезпечити усіх службовців УНР, що перебували в Кам'янці заробітною платою¹³. Через падіння курсу українських грошей довелося підвищити зарплатню урядовцям — зокрема, в квітні 1920 р. вона збільшилася від 300 до 600 карбованців денно. Утримання такої кількості службовців виявилось важким тягарем для української адміністрації. Адже міністерства УНР «в стані ліквідації» виконували роботу, яка не відповідала високому рівню центральних установ. Зокрема службовці Міністерства юстиції працювали над укладенням юридичного словника, а Міністерство преси доручило своїм працівникам перекласти текстів з інших мов і т. п.¹⁴

11 січня 1920 р. у Кам'янці на Поділлі представники українських партій Наддніпрянщини (Українська Партія Соціалістів-Революціонерів, Українська Партія Соціалістів-Федералістів, Українська Партія Самостійників-Соціалістів, Партія Хліборобів-Демократів, Українська Народно-Республіканська Партія, Українська Народна Партія); Наддністрянщини (Українська Народно-Трудова Партія, Українська Радикальна Партія та Українська Соціал-Демократична Партія) та представники місцевих органів самоврядування, українських культурних, наукових, економічних та професійних організацій утворили Українську

¹⁰ Там само. — С. 557.

¹¹ Там само. — С. 555–557.

¹² Громадська Думка. — Львів, 1920. — 17 квітня. — С. 1.

¹³ *Огієнко І. Моє життя.* — С. 555–556.

¹⁴ Громадська Думка. — 1920. — 17 квітня. — С. 1.

Національну Раду (інша назва — Всеукраїнська Національна Рада)¹⁵.

Фактично до УНРади увійшли ті ж діячі, які належали до Національно-Державногоо Союзу, що відновив свою діяльність у Кам'янці в липні 1919 р., та есери на чолі з Всеволодом Голубовичем¹⁶.

До президії УНРади між іншими увійшли: голова — Михайло Корчинський (УПС-Ф), заступник голови — Степан Баран (УНТП), члени: Михайло Баєр (УНП), Михайло Білінський (УПС-С), Всеволод Голубович (УПС-Р) та Іван Липа (УПС-С)¹⁷.

Кілька слів про керівників УНРади. М. Корчинський — адвокат за фахом, з 1917 р. займав важливі керівні посади: після повалення царського режиму очолив «Українську Національну Раду» в Петрограді (лютий–березень 1917); повітовий комісар російської окупаційної влади у Товмачі, заступник губерніального комісара Тимчасового Уряду на Буковину та Покуття (1917). Член Української Центральної Ради; державний секретар

¹⁵ Український Прапор. — Відень, 1920. — 6 марта. — С. 1; Президія Всеукраїнської Національної Ради. Вступне слово // Устрій Української Держави. Проекти Конституції Української Народньої Республіки / Заходом і коштом Всеукраїнської Національної Ради. — Львів: 3 Друкарні Ставропігійського інститута у Львові під упр. Ю. Сидорка, 1920. — С. 6; Назарук О. Українські політичні партії та їх союзи // Воля. — Відень, 1920. — 20 березня. — С. 571; Політична плятформа Української Національної Ради в Камінці // Воля. — Відень, 1920. — 13 березня. — С. 545–546.

¹⁶ Деклярація Українського Національно-Державного Союзу // Український Прапор. — 1920. — 21 цвітня. — С. 1; *Завадський В.* Як ми мандрували (Евакуаційні нариси). — С. 118.

¹⁷ *Дорошенко В.* Наші втрати (Памяти Івана Липи й Василя Совачова) // Календар-Альманах «Дніпро» на звичайний рік 1925. — Львів, 1925. — С. 141; 3 Камінця // Український Прапор. — 1920. — 6 марта. — Ч. 18. — С. 1; *Липа І.* Михайло Білінський (Сильветка) // Календар-Альманах «Дніпро» на звичайний рік 1925. — С. 136; По Україні // Голос. — Могилів, 1920. — 23-го травня. — С. 4.

УНР¹⁸. Його заступник Степан Баран — адвокат, діяч УНТП, головний редактор часопису «Діло», колишній міністр земельних справ ЗУНР в уряді Костя Левицького (листопад–грудень 1918 р.)¹⁹. І. Мазепа у своїх спогадах, стверджував, що, С. Баран, який приїхав до Кам'янца в листопаді 1919 р., фактично «верховодив» в УНРаді²⁰.

УНРада сформулювала головну мету діяльності так: допомога українському урядові в державному будівництві самостійної і суверенної УНР на підставі широкого демократизму та парламентаризму; об'єднання усіх українських етнографічних земель в одну суверенну державну цілісність на підставі прав націй на самовизначення (згідно відомих тез американського президента Вудро Вільсона)²¹. Як характеризувала УНРаду газета «Голос»: «Всі її складові елементи єдналися на ґрунті: Соборної незалежної України і демократично-парляментарної державности»²². УНРада оголосила, що буде займатися питанням створення українського передпарламенту, який мав складатися з представників усіх партій, господарських і просвітніх організацій, університетів тощо. Новий законодавчий орган повинен обрати голову держави (президента республіки) і новий уряд²³. На той час Кам'янецька УНРада була єдиним організо-

¹⁸ Див.: В.С. Михайло Корчинський // Життя і Знання. — Львів, 1937. — Ч. 11. — С. 331–332; Павлишин О. Корчинський Михайло // Енциклопедія Львова. — Львів: Літопис, 2010. — Т. III: К. — С. 428–429.

¹⁹ Див.: Шептицька Л. Степан Баран // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. — Львів, 2009. — С. 23–47.

²⁰ Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917. — Мюнхен, 1951. — Ч. II: Кам'янецька доба — Зимовий похід. — [Мюнхен]: Прометей, 1951. — С. 190.

²¹ Український Прапор. — 1920. — 6 марта. — С. 1; Президія Всеукраїнської Національної Ради. Вступне слово. — С. 6.

²² Голос. — 1920. — 23-го травня. — С. 4.

²³ Український Прапор. — 1920. — 6 марта. — С. 1.

ваним політичним центром УНР²⁴. Серед перших ухвал УНРади була резолюція, в якій засуджувалися сепаратний договір галицького військового командування з Денікіним та Варшавська декларація від 2 грудня 1919 р.²⁵.

Утворена представницька інституція позиціонувала себе як дорадчий орган Головноуповноваженого УНР²⁶. Втім І. Огієнко згодом критично оцінював її діяльність: «Рада планувала захопити владу до своїх рук і провадила надзвичайно шкідливу розкладову агітацію проти Українського Уряду. Окремі члени Ради завжди просили в Головноуповноваженого різних допомог, посад і т. ін. чи для себе, чи для своїх знайомих, чи для своїх видавництв, і жили тільки на урядове утримання. Дати помічників Головноуповноваженому Рада зріклась»²⁷. Огієнко висловив й І. Мазепі негативну характеристику УНРаді, відзначивши, що її діяльність «не є в інтересах української справи»²⁸.

І. Мазепа в своїх спогадах окремо зупинився на деструктивній ролі С. Барана, стверджуючи, що «коли Петрушевич виїхав за кордон, то Баран, замість того, щоб поїхати до армії, залишився в Кам'янці й тут разом з іншими членами ново-заснованої Національної Ради займався собі «високою політикою». Використовуючи хаос думок, який тоді панував серед українського громадянства, він намовляв Національну Раду перебрати цілий провід У. Н. Р. до своїх рук»²⁹.

Подібним чином згадував про діяльність УНРади й Віктор Завадський: «Властиво жадної політики тоді не можна було

²⁴ Баран С. *Ut omnes unum simus!* // Діло. — Львів, 1936. — 1 березня. — С. 3.

²⁵ Український Голос. — Перемишль, 1920. — 14 марта. — С. 1; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. — Ч. II. — С. 190.

²⁶ Український Прапор. — 1920. — 6 марта. — С. 1.

²⁷ Огієнко І. Моє життя... // Наша Культура. — 1936. — Серпень–вересень. — Кн. 8–9. — С. 631.

²⁸ Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. — Ч. II. — С. 191.

²⁹ Там само. — С. 190.

провадити і праця Національної Ради обмежувалася інформаціями та боротьбою з проф. Огієнком, вимагаючи, щоб він рахувався і корився волі громадській»³⁰. Втім, за відсутності інших всеукраїнських міжпартійних представницьких органів, УНРада могла стати серйозною протипагою уряду Директорії³¹.

Для з'ясування ситуації в партійних середовищах Кам'янця та консультацій з Іваном Огієнком взимку–навесні 1920 р. до міста навідувалися члени уряду УНР Ісаак Мазепа³² та Андрій Лівичський³³.

Стосунки з УНРади польською окупаційною адміністрацією оцінити непросто. Польські війська мали проблеми у стосунках з українськими селянами на тій частині Поділля, яку вони окупували³⁴. Разом з тим, поляки розпочали концентрацію своїх сил в районі Кам'янця. У лютому 1920 р. український воєначальник Олександр Шаповал розпочав формувати бригаду в Кам'янці та в околицях Нової Ушиці³⁵. Відтак польське військове командування розквартироване в Кам'янці намаглося спеціально не ускладнювати стосунки з місцевими українськими активістами. Більшість питань поляки вирішували з головноуповноваженим І. Огієнком, розглядаючи УНРаду, як громадську інституцію.

Проте непорозуміння та конфлікти траплялися. У січні 1920 р. польська влада арештувала у Кам'янці міського голову,

³⁰ *Завадський В.* Як ми мандрували (Евакуаційні нариси). — С. 118–119.

³¹ *Полонська-Василенко Н.* Історія України. (Від половини XVII сторіччя до 1923 року). — Мюнхен, 1976. — Т. II. — С. 539.

³² *Огієнко І.* Моє життя... — С. 632.

³³ Гражданская война на Украине. 1918–1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах. — Киев: Наукова думка, 1967. — Т. 2: Бороба против деникинщины и петлюривщины на Украине. Май 1919 г. — февраль 1920 г. / Под редакцией проф. С.М. Короливского. — С. 674; *Огієнко І.* Моє життя... — С. 633.

³⁴ Гражданская война на Украине. 1918–1920. — Т. 2. — С. 763.

³⁵ Там же. — С. 765, 771.

українця М. Килимника³⁶ У лютому того ж року — ненадовго затримала міністрів УНР: Ісаака Мазепу, Осипа Безпалка та Андрія Лівницького³⁷. Відомо, що з діячів Кам'янецької УНРади був арештований член Української Партії Хліборобів-Демократів інженер Іван Кобза³⁸. Незрозумілим виглядає факт «недоторканості» в Кам'янці Степана Барана. Адже польська військова адміністрація намагалася затримати усіх діячів причетних до адміністрації ЗУНР. Галицькі соціал-демократи пояснювали свободу його дій тим, що він видав польським властям судові депозити, забрані українськими військами зі Східної Галичини³⁹.

8–11 лютого 1920 р. УНРада розглядала діяльність Директорії, намагаючись з'ясувати причини «державної катастрофи У. Н. Р.» і визначити способи порятунку української державності від повного розвалу і занепаду. У підсумковій резолюції УНРади йшлося:

1) Головною причиною сучасної катастрофічної ситуації української державності УНРада вважає політику і тактику Директорії та її уряду та також тих громадських інституцій, які руйнували працю уряду сприяючи розвитку реакції в Україні.

2) Директорію, в особі її голови, з часу рішень 16 листопада 1919 р. і формального виходу з її складу двох членів та виїзду їх за кордон, слід вважати тільки тимчасовим органом репрезентації, до моменту скликання народного представництва.

3) Директорія, в особі її голови, не має право видавати основних законів, зокрема про організацію верховної влади ані підписування жодних зобов'язань від імені УНР та накладання податків на її громадян.

4) З огляду на те, що подальше існування тогочасної верховної влади УНР є недопустимим, а Директорія в особі її

³⁶ Огієнко І. Мое життя... — С. 630.

³⁷ Там само. — С. 633.

³⁸ Воля. — 1920. — 28 лютого. — С. 438.

³⁹ Вперед! — Львів, 1920. — 23 вересня. — С. 3.

голови не може утворити й організувати нову верховну владу; врешті, з огляду на актуальну потребу парламентарного устрою в Україні, в найкоротший час, протягом трьох тижнів з дня утворення державного центру, але не пізніше 1 травня 1920 р., необхідно скликати «народне представництво», яке мало вирішити питання про верховну владу УНР і уряд.

5. Голова Директорії і його уряд повинні передати в руки тимчасового законодавчого органу у день його зібрання всі виконувані ними до того часу функції⁴⁰.

Повідомлення у львівському часописі «Громадська Думка» про рішення УНРади від 11 лютого 1920 р. збентежило Головного Отамана, який тоді перебував у Варшаві. У листі до міністра юстиції УНР А. Лівіцького, С. Петлюра своє занепокоєння з цього приводу досу висловив таким чином: «Ця кореспонденція звернула мою увагу не так своєю політичною наївністю та легковажністю, як тим шкідливим впливом, який вона може викликати в закордонних політичних кругах. Убачаючи в резолюції неодповідальної організації, що назвала себе «Українською Національною Радою», елементи і ознаки протидержавного злочину, пропоную Вам як генерал-прокурору УНР пильніше вяснити цю справу і про наслідки її довести до мого відома»⁴¹. Можна припустити, що Головний Отаман вбачав у Кам'янецькій УНРаді, свого конкурента в плані політичної репрезентації УНР перед міжнародними інституціями.

Про діяльність Кам'янецької УНРади стало відомо у Львові та Перемишлі. Кореспондент «Громадської Думки» відзначив, що «Про політичне життя не може бути поважно бесіди. Передовсім нема форум, де політичні об'яви волі могли відбиватися. Національна Рада в Кам'янці не має впливу на вар-

⁴⁰ Воля. — 1920. — 13 березня. — С. 545–546.

⁴¹ Лист С. Петлюри до Міністра юстиції УНР А. Лівіцького щодо публікації в газеті «Громадська думка» // Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Т. III / Упорядник В. Сергійчук. — Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. — С. 187–188.

шавську політику та різних місій»⁴². Натомість перемишльський часопис переконував: «Найбільшим авторитетом серед укр. громадянства вивінована тепер Укр. Національна Рада в Кам'янці. В її склад увійшли делегати всіх укр. партій (з виїмком придніпрянських соціал-демократів, які творять невеличку купку людей без політичного значіння) і тому її ухвали є висловом укр. громадянства перед і за Збручем та обов'язують всіх Українців. Укр. Нац. Рада не стоїть в ніякій звязи з переговорами, що ведуться під сю пору у Варшаві»⁴³.

З діяльністю УНРади та її ставленню до Директорії був пов'язаний гучний скандал, який мав місце в Кам'янці та колах української політичної еміграції у Австрії навесні 1920 р. Як засвідчують опубліковані у «Громадській Думці» протоколи засідань УНРади, 16 лютого 1920 р. на засіданні Президії у супроводі В. Голубовича з'явився соціал-революціонер Романченко і повідомив про перехоплення листів С. Барана, адресованих провідним діячам УНТП: Костю Левицькому та Володимиру Охримовичу⁴⁴. Листи здобули агенти контрозвідки УНР. У кореспонденції, датованій 9 лютого 1920 р., неоднозначно висвітлена діяльність Кам'янецької УНРади та її ставлення до уряду Директорії. Зокрема галицький діяч писав: «Симон Василевич присилає тут різних урядовців, щоби вивідатися про настрої тутешніх кол. Він повний банкрут, як і Мазепа зі своєю Радою Міністрів і дурним кабінетом. На днях виїздить звідси Мазепа. Як тільки опиниться поза кругом польської сили — буде арештований. Тоді Національна Рада оголосить свою резолюцію і перейме керму в свої руки. Вже все обдумано і так

⁴² Громадська Думка. — 1920. — 17 квітня. — С. 1.

⁴³ Український Голос. — 1920. — 28 марта. — С. 1.

⁴⁴ «Діяльність» Ц.К. У.С.Д.Р.П. (В світлі протоколів Української Національної Ради в Кам'янці) // Громадська Думка. — 1920. — 24 квітня. — С. 2.

буде краще. На разі граємо комедію з Радою Міністрів і називаємо сих скінчених ідіотів «Урядом»⁴⁵.

У подібному тоні був написаний лист до Львова В. Охримовичу, де окрім всього було сказано: «Провід політичний є тут в руках укр. нац. Ради, якої резолюцію передано Вам у відписі. Я є політичним керманичем Ради. На днях Мазепа переїздить у Могилів, де з нашої ініціативи буде заарештований. Тоді Національна Рада виступить з рішучим актом історичної ваги»⁴⁶.

Якщо зміст листів був достовірним, то УНРада готувалася перебрати владу в уряді Директорії. Таким чином публікація листів була дискредитацією Камінецької УНРади, але найбільше самого С. Барана. Романченко кваліфікував слова Барана, як підготовку державного перевороту в УНР. При чому звернув увагу присутніх, що проект резолюції УНРади датований 9 лютого, у той час, як відповідні резолюції ухвалено щойно 11 лютого 1920 р. Присутній на засіданні президії С. Баран підтвердив, що листи дійсно написані ним власноруч. Однак фрази щодо запланованого арешту І. Мазепи дописані іншою рукою⁴⁷. Слід зауважити, що ще один лист С. Барана подібного змісту, адресований Володимирові Сінгалевичу українська контррозвідка перехопила у Кам'янці й зміст його став відомим членам уряду і УНРаді⁴⁸.

Питання достовірності листів С. Барана розглядали впродовж засідань кількох засідань президії УНРади протягом 16–27 лютого 1920 р. До справи залучили експертів-графологів Могалевського і Середу, які провели графологічну експертизу листів і встановили, що кілька речень у представленій кореспонденції дійсно дописані іншою рукою⁴⁹.

⁴⁵ Нова Доба. — Відень, 1920. — 20 марта. — С. 6.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Громадська Думка. — 1920. — 24 квітня. — С. 2.

⁴⁸ Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. — Ч. II. — С. 191.

⁴⁹ Див.: Громадська Думка. — 1920. — 24 квітня. — С. 2; 25 квітня. — С. 2; 26 квітня. — С. 1–2; 1 мая. — С. 1–2; 5 мая. — С. 2.

Приватні листи С. Барана 20 березня 1920 р. помістив на своїх сторінках еміграційний часопис Української Комуністичної Партії «Нова Доба»⁵⁰, й скандал продовжився вже в українських еміграційних колах. Однопартійця спробувала виправдати редакція віденського часопису «Український Прапор», яка відзначивши, що «Ми не знаємо, чи правда воно, що автором листів є справді Др. Баран», втім припустила, кореспонденцію сфальсифікували для компрометації УНРади. При чому С. Баран опинився під загрозою арешту, коли польські спецслужби у Кам'янці, дізнаються про цю публікацію⁵¹. У скандалі звинуватили прокомуністичні кола української еміграції, які діяли через часопис «Нова Доба», й, зокрема, Карашкевича, який «розпечатав, враз з ними подавав, подоробляв потрібну їм всілячину, а відтак ці листи у відписах розіслано по всіх усядах. Словом — кримінальна історія»⁵². Але, поза тим, редакція «Українського Прапора» солідаризувалася зі змістом ніби-то «сфальсифікованих» листів: «Ніхто з тверезих, чесних і розумних Українців, уряду Петлюри — Мазепи визнати не може і по цій лінії йшла об'єднуючо-творча праця у Камінці довкруги У. Н. Ц., по цій лінії йде праця і тут. Більшовицьке крило наших лівих партій, зі свого становища, стоїть на такій самій платформі. Але, ясна річ, що між нами і ними ціла пропасть суспільно-політичного світогляду»⁵³.

Публічний скандал не завадив С. Барану втриматися на своїй позиції в УНРаді⁵⁴. Коли у лютому 1920 р. делегати постановили підготувати проект Конституції УНР, написати текст проекту Основного Закону доручили саме С. Барану⁵⁵.

⁵⁰ Нова Доба. — 1920. — 20 марта. — С. 6.

⁵¹ Agents provocateurs // Український Прапор. — 1920. — 24 марта. — С. 3.

⁵² Ще в справі листів Др-а С. Барана // Український Прапор. — 1920. — 10 цвітня. — С. 5.

⁵³ Agents provocateurs. — С. 3.

⁵⁴ Вперед! — 1920. — 23 вересня. — С. 3.

⁵⁵ Президія Всеукраїнської Національної Ради. Вступне слово. — С. 6.

За інформацією «Українського Прапора», Кам'янецька УНРада вступила в переговори з більшовиками. Платформою для порозуміння було визначено такі положення: 1) Згода більшовицького керівництва на принцип суверенності та незалежності України; 2) реформування київського уряду через включення в його склад представників українського національного табору; 3) повна амністія та припинення обопільного переслідування політичних противників; 4) утворення незалежної української армії⁵⁶.

Можна вважати таку інформацію недостовірною, тому, що безпосередні свідчення щодо контактів УНРади з більшовиками відсутні. Частково проливають світло на це питання рядки з щоденника Мирона Кордуби в яких йдеться про засідання Президії Львівської делегації УНРади від 24 березня 1920 р.: на якому «відчитано резолюції Кам'янецької Нац. Ради, привезену окремим курером. Ті резолюції, ухвалені всіма партіями за виємкою есдеків, котрі вже давніше виступили з Кам'янецької Н. Ради, йдуть зовсім в розріз з польонофільською політикою Петлюри і стремлять до порозуміння з большевиками та з радянською Україною»⁵⁷. Щоб відкинути більшовицькі впливи, група галицьких діячів правих поглядів, які було об'єднані в УНРаді знову повернулася до антибільшовицької концепції — союзу з російськими антибільшовицькими групами⁵⁸.

Навесні 1920 р. у Варшаві йшли інтенсивні перемовини щодо укладення українсько-польського союзу для антибільшовицької боротьби. 13 квітня 1920 р. до Кам'янця для з'ясування ставлення до українсько-польського порозуміння окремих членів уряду та партійних середовищ прибув виконувач обов'язки

⁵⁶ Український Прапор. — 1920. — 10 цвітня. — С. 4.

⁵⁷ Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 2923 (Кордуба Мирон Михайлович — професор, історик), оп. 1, спр. 2 (Спогади Кордуби М.М.), арк. 13–13 зв.

⁵⁸ Полонська-Василенко Н. Історія України. — Т. II. — С. 539.

прем'єра А. Лівіцький⁵⁹. 15 квітня він виступив на засіданні УНРади, яка зібралася в одній з аудиторій Університету, щоб обговорити проект умови з Польщею⁶⁰. Обговорення договору УНРадою, за словами С. Барана було «одиноким громадською апробатою»⁶¹. А. Лівіцький познайомив присутніх тут членів центральних комітетів УСДРП та соціалістів революціонерів з проектом українсько-польської умови. ЦК УСДРП поставився до умови негативно й заявили, що вони відкличуть своїх представників з уряду, якщо той відважиться підписати таку угоду. Різко негативно оцінили проект соціалісти-революціонери⁶².

17 квітня 1920 р. відбулося засідання Президії УНРади (без участі соціал-демократів). А. Лівіцький намагався переконати президію щодо необхідності підписання умови. За його словами, від Польщі можна буде сподіватися реальної допомоги, бо за відновленням української держави виступає безпосередньо Юзеф Пілсудський. С. Баран звернув увагу міністра, що запропонована на обговорення умова, не є жодним договором в розумінні міжнародного права, бо у ній немає ніякої згадки про ратифікацію — це тільки візирець звичайної декларації⁶³.

18 квітня 1920 р. відбулося засідання повної УНРади, на якому проект умови, в якості юридичного консультанта, реферував С. Баран. Проти її підписання цього документа, в дебатах над проектом умови, рішучо висловилися есери, які навіть, вийшли з УНРади в знак протесту⁶⁴. За підписанням умови без застережень виступили соціалісти-самостійники. Представ-

⁵⁹ *Огієнко І.* Моє життя... — С. 635. С. Баран назвав Андрія Лівіцького «тодішнім фактичним державним керманічем» (Діло. — 1936. — 1 березня. — С. 3).

⁶⁰ *Огієнко І.* Моє життя... — С. 631.

⁶¹ Діло. — 1936. — 1 березня. — С. 3.

⁶² *О.М.* Перед підписанням умови // Український Прапор. — 1920. — 8 травня. — С. 2.

⁶³ Там само.

⁶⁴ *Завадський В.* Як ми мандрували (Евакуаційні нариси). — С. 119–120.

ники соціал-демократичної, народно-республіканської, народної партій та партії хліборобів-демократів й неполітичних організацій представлених в УНРаді погодилися з необхідністю підписання умови з внесенням окремих поправок. Група делегатів з Галичини утрималася від заяви⁶⁵. Врешті, за пропозицією С. Барана Кам'янецька УНРада дала свою згоду на підписання умови⁶⁶. При чому С. Баран на засіданні заявив, що, поза всяких умов та договорів, Галичина буде прагнути до злуки з «Соборною Україною»⁶⁷. З листа П. Понятенка М. Шадлунові, фрагменти якого опублікував І. Мазепа впливає, що підтримка Варшавського договору з боку УНРади, мала усний характер. Натомість письмові резолюції партій негативно оцінювали проєкт договору⁶⁸.

21 квітня 1920 р. у Варшаві була підписана політична конвенція між Польщею та Україною, 24 квітня — додаткова військова конвенція⁶⁹. Наступного дня маршал Ю. Пілсудський оголосив відозву до українського народу, в якій заявив, що рушає визволяти українську землю від більшовицьких загарбників й передасть владу в Україні її законному урядові⁷⁰. Т. зв. Київський похід об'єднаних польських і українських збройних сил проти більшовиків розпочався 25 квітня 1920 р. о 3 год. 20 хв. ранку й розгортався досить успішно й динамічно⁷¹.

⁶⁵ *О.М.* Перед підписанням умови. — С. 2.

⁶⁶ *Баран С.* Ut omnes unum simus. — С. 3; *Огієнко І.* Моє життя. — С. 635.

⁶⁷ *О.М.* Перед підписанням умови. — С. 2

⁶⁸ *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. — Ч. III: Польсько-український союз — Кінець збройних змагань У.Н.Р. — [Мюнхен], 1951. — С. 14–15.

⁶⁹ *Огієнко І.* Моє життя... — С. 635.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Нариси історії української революції 1917–1921 років. — Кн. 2. — С. 92–95.

Першого травня С. Петлюра прибув до Кам'янця, де відновилась діяльність уряду УНР⁷². Уряд, в справі реформування кабінету міністрів, звернувся за підтримкою до політичних сил, які були представлені у Кам'янецькій УНРаді. Останні першою і категоричною умовою поставили вироблення та оголошення Конституції та скликання передпарламенту. Після тривалих переговорів уряд погодився на таку вимогу. Під час першого засідання реформованого кабінету 6 травня 1920 р. в Кам'янці, новопризначеному міністрові внутрішніх справ Михайлові Білінському було доручено за домовленістю з політичними колами, які згуртувалися в УНРаді у найкоротші терміни виробити проект тексту Конституції УНР⁷³.

Після тривалих переговорів пообіцяв свою підтримку у підготовці Конституції і С. Петлюра. Постановою Ради міністрів від 9 травня 1920 р. у Кам'янці розпочала роботу спільна комісія, яку очолив міністр внутрішніх справ М. Білінський⁷⁴. УНРада, після звернення міністра внутрішніх справ скликала низку пленарних засідань й 9, 11 і 13 травня обговорила проект С. Барана й затвердила його з додатками та змінами⁷⁵.

У проекті конституції під назвою «Основний Державний закон про устрій Української Держави» йшлося, що «Українська держава є самостійною і незалежною державою з демократичним, парламентарним і республіканським устроєм і носить назву Українська народна Республіка». З огляду на невизначений статус і долю Галичини, Кубані та інших земель, які знаходилися під окупацією, у проекті було сказано: «Території українських земель з окремими історичними, культурними і господарськими інтересами, з осібна ті, що в часі нинішньої великої революції утворили у себе окремі державні організми, мають право злучитися на засадах федерації з Українською Народною Респуб-

⁷² Огієнко І. Мое життя... — С. 635.

⁷³ Президія Всеукраїнської Національної Ради. Вступне слово. — С. 6.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Там само.

лікою в один спільний державний організм, коли цього зажадає їхнє законодавче тіло»⁷⁶.

14 травня 1920 р. під час наступу польсько-української коаліції урядові установи перенесені з Кам'янця до Вінниці⁷⁷. 26 травня 1926 р. уряд І. Мазепи (у т. ч. й міністр внутрішніх справ М. Білінський) пішов у відставку. Того ж дня у Києві призначили новий уряд на чолі з В'ячеславом Прокоповичем. І. Огієнко отримав в новому уряді посаду «міністра культів»⁷⁸. Після утворення нового кабінету справа підготовки проекту конституції фактично припинилася⁷⁹. Хоча в пресі з'явилася інформація, що от-от має бути затверджене положення про «передпарламент». Говорилося щ розглядаються два проекти: один від соціалістичних партій — другий — від хліборобів-демократів⁸⁰.

На початку червня 1920 р. у Кам'янці відбулося спільне засідання Вінницької і Кам'янецької Національних Рад. Після дискусії, в якій брали участь В. Голубович та С. Баран делегати ухвалили рішення змінити статус Кам'янецької УНРади на Повітову Кам'янецьку Національну Раду, при тім у такому ж місцевому статусі мала б залишитись і Вінницька УНРада. Нарада закликала всі повіти України організувати подібні Повітові УНРади⁸¹. Зміну статусу Кам'янецької УНРади можна пояснити тим фактом, що її Президія не мала намірів затримуватися у місті, а прямувала разом з керівництвом УНР услід за наступаючими військами. Отже в Кам'янці продовжили свою діяльність, як повітовий орган самоврядування, лише ті члени УНРади, які постійно мешкали у місті.

⁷⁶ Основний Державний Закон про устрій Української Держави // Устрій Української Держави. Проекти Конституції Української Народньої Республіки. — С. 9.

⁷⁷ Громада. — Житомир, 1920. — 16-го Травня. — С. 2.

⁷⁸ Симон Петлюра. Статті, листи, документи. — Т. III. — С. 210–211.

⁷⁹ Президія Всеукраїнської Національної Ради. Вступне слово. — С. 7.

⁸⁰ Громада. — 1920. — 18-го Травня. — С. 1.

⁸¹ Український Прапор. — 1920. — 20 червня. — С. 2.

1 червня 1920 р. Президія УНРади вручила у Вінниці свій проект Конституції Української Держави й поставила домагання його якнайшвидшого узгодження і доопрацювання⁸². Уряд й далі не дуже сприяв питанню підготовки Конституції, й тільки завдяки тиску політичних сил й звернення кілька делегацій від Президії УНРади, щоб зрушити справу. Врешті, на початку липня 1920 р. в Кам'янці утворено спеціальну Конституційну комісію з урядовців, до якої запросили двох представників УНРади: М. Корчинського та С. Барана⁸³. Через евакуацію комісія по підготовці Конституції не змогла розпочати праці⁸⁴. Наступ більшовиків врешті спонукав український політичний актив відступити разом з військами й питання державного будівництва УНР обговорювати вже за Збручем.

У жовтні 1920 р. М. Корчинський зумів побувати у Кам'янці, де відвідав збори діячів УНРади, які не евакуювалися з урядом, а залишилися на місці. Голова звітував перед присутніми про роботу та заходи Президії УНРади в плані підготовки Конституції⁸⁵. Тим часом С. Баран у вересні 1920 р. прибув до Львова, де його ненадовго арештували польські спецслужби⁸⁶. Незабаром він разом з Іваном Липою опублікував тексти проектів Основного Закону⁸⁷.

Восени 1920 р. уряд УНР не підтримав запропоновані УНРадою конституційні проекти, відклавши їх розгляд на пізніше⁸⁸. Натомість 12 листопада 1920 р. голова Ради Народних Міністрів А. Ливицький та міністр внутрішніх справ О. Саліков-

⁸² *Луна І.* Михайло Білінський (Сильветка). — С. 136; Президія Всеукраїнської Національної Ради. — С. 7.

⁸³ Президія Всеукраїнської Національної Ради. Вступне слово. — С. 7.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Українська Думка. — Львів, 1920. — 20 жовтня. — С. 1.

⁸⁶ Вперед! — 1920. — 23 вересня. — С. 3.

⁸⁷ Українська Думка. — 1920. — 20 жовтня. — С. 1; Устрій Української Держави. Проекти Конституції Української Народньої Республіки. — Львів, 1920.

⁸⁸ Українська Думка. — 1920. — 2 листопада. — С. 2–3.

ський підписали «Закон про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській народній республіці» та «Закон про Державну народну раду Української Народної Республіки»⁸⁹. Підготовлений Кам'янецькою УНРадою «Основний Державний Закон про устрій Української Держави» залишився в історії пам'яткою українського конституціоналізму доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.⁹⁰ Ряд колишніх діячів Кам'янецької УНРади врешті опинилися у польському м. Тарнів, де продовжили свою політичну діяльність. Але це вже інша історія...

* * *

Утворення та діяльність в Кам'янці на Поділлі Української Національної Ради у першій половині 1920 р. засвідчили консолідацію провідних політичних партій та їх прагнення до організації влади в Україні на підставах парламентаризму. Важливою була участь у всеукраїнській міжпартійній інституції представників від галицьких політичних середовищ. Мав місце консенсус політичних сил щодо усунення від політичної влади Директорії, а фактично — одноосібного домінування С. Петлюри. Втім УНРада усно погодилася на підписання українсько-польської політичної угоди. Кам'янецька УНРада розпочала підготовку Конституції УНР й закликала уряд до співпраці. Проте конституційний процес гальмувався з боку Головного Отамана й підконтрольного йому уряду, тому підготовлений УНРадою проект Основного Закону не був підтриманий виконавчою владою.

⁸⁹ Див.: Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918–1920. Документи і матеріали у 2 томах / Відп. ред. В. Верстюк. — К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. — Т. 2. — С. 676–684.

⁹⁰ Див.: Устрій Української Держави. Проекти Конституції Української Народньої Республіки. — С. 9–32.